

S.D.Ü.
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

**ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE
KATKILARI SEMPOZYUMU**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE CONTRIBUTION OF TURKISH
WORLD TO ISLAM**

31 Mayıs-1 Haziran 2007/31 May- 1 June 2007

BİLDİRİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	172590
Tas. No:	956.02 ULU-T

ISPARTA 2007

S.D.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 20
BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 8

YAYIN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY

Dr. Nejdet DURAK

KAPAK

Nejdet DURAK

ISBN

978-9944-452-13-7

Birinci Baskı

Eylül 2007 İSPARTA

Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

İsteme Adresi: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi İSPARTA

Tel: =(246) 211 3881 Faks: 0 (246) 237 10 58

BASKI

Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.

Kutlubey Mah. 1004 Sokak No: 15/B İSPARTA

Tel: 0 (246) 233 03 74&75 Faks: 0 (246) 233 03 76

e-mail: fakultekitavevi@yahoo.com.tr

HOCA AHMED-İ YESEVÎ'NİN TÜRK TASAVVUF TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Osman TÜNER*

Türk Tasavvuf Tarihi denilince akla gelen en önemli şahsiyetlerden biri, hiç şüphesiz Hoca Ahmed-i Yesevî'dir. Özellikle Orta Asya Türk dünyasında "Pîr-i Türkistân" ve "Hazret-i Türkistân" ünvanlarıyla anılan Yesevî hakkında bugüne kadar irili ufaklı pek çok çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla O'nun hayatı ve kişiliği, ilgililer tarafından az çok bilinmektedir.

Biz bu tebliğimizde, Ahmed-i Yesevî'nin yetişme tarzıyla, tasavvufi şahsiyeti ve tarikat anlayışına kısaca temas ettikten sonra, O'nun Türk Tasavvuf Tarihi açısından arz ettiği önemi farklı açılardan vurgulamaya çalışacağız.¹

1. Yesevî'nin Tasavvufi Şahsiyeti ve Tarikat Anlayışı.

Hoca Ahmed-i Yesevî, İslâm dünyasında Tasavvuf akımının belli ölçüde yaygınlaştığı ve tasavvufi düşüncenin kemâl devresini idrak ettiği XII. asırda yaşamış bir âlim ve mutasavvıftır. O dönemde Tasavvuf akımı Horasan ve Orta Asya bölgesinde de önemli ölçüde etkili olmaya başlamıştır. Hatta X. Asırda Karahanlılar döneminde Türkler'in İslâm'ı kitlesel olarak ve resmen kabul etmelerinde, onlara İslâm'ı tanıtan sûfi meşrepli insanların önemli bir rol oynadığı bilinen bir husustur.

Yesevî de, bugünkü Kazakistan'ın Türkistan (eski ismiyle Yesi) şehri yakınlarındaki Sayram kasabasında, tasavvuf ehli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh İbrahim, âlim ve sûfi bir zat olup, Hz. Ali (k.v.) neslindedir. Yesevî ilk eğitimini babasından almış, ancak yedi yaşındayken babası vefat etmiştir. Kaynaklara bakıldığında, Yesevî'nin gençlik dönemindeki tasavvufi terbiyesinin mitolojik bir muhteva arz ettiği görülmektedir. Rivayete göre Sahâbe'den olan ve dört yüz yıl kadar yaşadığı söylenen Aslan Baba adındaki bir zât, manevî bir işaretle Yesi'ye gelerek henüz çocukluk çağındaki Ahmed'i bulur, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine emanet ettiği hurmayı sahibi olan Ahmed'e verir ve yirmi yıl kadar O'nun terbiyesiyle özel olarak meşgul olduktan sonra vefat eder. Görüldüğü gibi Yesevî'nin Aslan Baba ile olan ilişkisi ve ondan aldığı terbiye menkabevî bir özellik arz etmekte ve mahiyeti de tam olarak bilinmemektedir.

Yesevî, ilk şeyhi Aslan Baba'nın vefatı üzerine, onun da tavsiyesiyle, zamanın en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Buhara'ya gider, devrin önde gelen âlim ve sûfilerinden Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî'ye (ö. 535/1140) intisab ederek ilim ve irşâd halkasına dahil olur. Bu sırada henüz yirmi yedi yaşındadır. İşte Yesevî gerçek anlamda ilmî tahsilini ve tasavvufi terbiyesini bu zattan almıştır. Şeyh Hemedânî, o zamanlar Hâcegâniyye diye adlandırılan ve sûfi terbiyenin yanında dîni ilimlere büyük önem veren bir silsileye mensuptur. O, Sünnî itikada sıkı sıkıya bağlı ve Hanefiyye mezhebine mensup bir âlim ve sûfidir. Bir taraftan talebe ve müridlerinin terbiyesiyle meşgul olurken, zaman zaman Semerkand, Merv ve Herat gibi şehirleri de dolaşarak halkın irşâdıyla da ilgilenir. Yaklaşık iki asır sonra Nakşbendiyye tarikatını kuran Şeyh Bahâeddîn Nakşbend'in (ö.791/1389) silsilesi de bu zata dayanır. Hoca Ahmed-i Yesevî bu zatın yanında dîni ilimleri tahsil ettiği gibi, onun terbiyesi altında seyrü sülûkünü ikmal etmiş, şeyhinin takdir ve teveccühüne mazhar olmuştur. Nihayet şeyhinden tarikat icazeti alarak, önemli halifelerinden biri olmuştur. Hemedânî'nin önde gelen talebelerinden biri de, yine Nakşbendiyye silsilesinde önemli bir yeri olan Hâce Abdülhâlık-ı Gucdüvânî'dir. Yesevî, şeyhinin vefatından sonra, üçüncü postnişin olarak bir müddet onun makamında şeyhlik de yapmış, daha sonra makamını

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Tarihi Öğretim Üyesi/Erzurum

¹ Bu tebliğin hazırlanmasında, daha önce yapmış olduğumuz "Hoc Ahmed-i Yesevî'nin Türk-İslâm Tarihindeki Yeri ve Tasavvufi Şahsiyeti" (*Ahmed-i Yesevî Hayatı-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*, Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmed Şeker, Necdet Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 219-240)-adlı çalışmadan kısmen istifade edilmiştir.

Gucdübânî'ye bırakıp, şeyhinin tavsiyesine uyarak, irşâd faaliyetlerinde bulunmak üzere memleketi olan Yesi'ye dönmüştür. Döner dönmez dergâhını kurmuş ve kendi tarikatını (Yeseviyye'yi) tesis ederek 1166'da vefatına kadar irşâd faaliyetiyle meşgul olmuştur. Bu esnada çok büyük bir sevgi ve takdir toplamış, Orta Asya'nın değişik bölgelerinden gelen binlerce mürid yetiştirmiş, bunlardan birçoğunu irşâd ve tebliğ amacıyla uzak diyarlara yollamıştır. Zamanla tam bir külliye niteliği kazanan Yesevî Dergâhı, asırlarca Orta Asya'nın cazibe merkezlerinden biri olmuştur. Bugün dahî bölgenin en önemli ziyaret merkezlerinden biri durumundadır.

Ahmed-i Yesevî'nin dînî ve tasavvufî şahsiyeti esas itibariyle hocası ve şeyhi Yûsuf-ı Hemedânî'nin terbiyesi altında şekillenmiştir. Dolayısıyla O'nun şahsiyeti hakkında söylenebilecek husus, Sünnî akîdeye bağlı, Hanefiyye mezhebine mensup, nefsinin terbiye ederek seyrü sülûkünü tamamlamış, böylece sıkı bir tasavvufî terbiyeden geçerek kemâle ermiş, dînî emir ve yasaklarına titizlikle bağlı, irşâda yetkili kılınmış, âlim, fazıl ve kâmil bir şahsiyet oluşudur. Nitekim gerek *Dîvân-ı Hikmet*'i oluşturan şiirleri, gerekse *Cevâhiru'l-Ebrâr* vb. O'ndan bahseden eserler, böyle bir şahsiyet olduğu hakkında pek çok veriler sunmaktadır. Kabul etmek gerekir ki, Yesevî'nin büyüklüğü, İslâm inancı ile tasavvufî düşünce ve terbiyeyi son derece iyi hazmederek kendine mal etmiş büyük bir âlim ve mutasavvıf olmanın yanında, insanları irşâd hususunda üstün kabiliyetlere sahip kâmil bir mürid olmasından kaynaklanmaktadır. O almış olduğu tasavvufî terbiye ile ihlâs ve takvânın zirvesine ulaşmış, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat mertebelerini kat etmiş, zâhir ve bâtin ilimlerine vakıf, gerçek bir Hak aşığı ve gönülleri fethetmesini bilen büyük bir mürididir. Onu yücelten ve asırlarca Türk dünyasının gönlünde taht kurmasını sağlayan, sahip olduğu bu hasletlerdir.

Yesevî, Sünnî itikada bağlı, Sünnet-i Seniyye'ye ittibatı esas alan, şeriata bağlılıktan taviz vermeyen, aşırılıklardan uzak, hayatın ve toplumun gerçeklerini göz ardı etmeyen ve dünya-ahiret dengesini gözetken bir tasavvuf ve tarikat anlayışına sahiptir. "Bir vakit namaz kılmayanın domuzdan farkı olmayacağını" dile getirmesi², dînî emirlere riayet hususunda ne derece hassas olduğunun bir göstergesidir. O tasavvufî hayattan, asla pasif ve körü körüne bir itaat içeren şursuz, uyuşuk ve dünyadan kaçmayı öngören bir tevekkül ve teslimiyeti anlamamıştır. Aksine, müridlerine itidal yolunu tutmalarını, kendi emekleri ve ürettikleriyle geçinmelerini, başkalarına faydalı olmayı amaç edinmelerini, bunları yaparken de asla kulluk bilincinden ayrılmamalarını ve dünya ihtirasına kapılmamalarını tavsiye etmiştir. Nitekim kendisi de geçimini kendi eliyle yaptığı ağaç kaşık ve kepeçleri satarak sağlamış, verilen hediyeleri mutlaka fakir fukaraya dağıtmıştır. *Fakr-nâme* adlı risalesinde yer alan şu sözleri, onun tasvip ettiği şeyh portresini açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Şeyh odur ki, bağış alsın, hak edenlere, garip ve biçarelere vere. Eğer bağış alıp kendi yese, murdar et yemiş gibi ola. Eğer böyle bir bağışla elbise yapıp giyse, o elbise yıpranana kadar geçen sürece Hak Teâlâ onu cehennemde türlü azaba giriftar kılsın. Ve eğer öyle şeyhe her kim itikad kılsa, büyük günaha girer. Öyle şeyhler lânetlidir. Onun fitnessi Deccal'dan beter, şeriatta, tarikatta, hakikatte ve ma'rifette mürteddir. Ey tâlib, eğer Hakk'ı talep eyleyip bulayım dersin, öyle pîre el ver ki, şeriatla ârif-i billâh ola, tarikatta vâkıf-ı esrâr ola, hakikatte kâmil-i mükemmil ola, ma'rifette deryâ-yı ummân ola. Öyle pîre el ver ki, yolunun sonu saadet olsun. Eğer mürid şeriat ilmini bilmeseydi, şeyh, şeriat ilmini ona öğretir. Eğer tarikatta hâl-i vâkıa peydâ olsa, şeyhi tarikat ilmi ile yola salmalı ve hakikat sırrından mürîde yol göstermeli, ma'rifette cezbe-i Hak peydâ kılmalı."³

Yesevî'ye göre şeyhlik son derece önemli ve mesuliyetli bir makamdır. O makama erişmek kolay bir iş değildir. Şeyhliğin temel şartlarının, "ilm-i dîn ü yakîn, hilm-i mübîn, sabr-ı cemîl, rızâ-yı Celîl, ihlâs-ı Halîl ve kurb-ı Celîl" olduğunu bildiren Yesevî, "Yetmiş ilim bilmeden, yetmiş makam geçmeden şeyhlik ve muktedâlık mukarrer olmaz." diyerek bu makamın kolay elde edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁴

Mürîdlerini ve insanları daima dünyevî ve maddî kayıtlardan kurtulup, gönüllerini Hakk'a bağlamaya çağıran Yesevî, "hikmet"lerinin de Cenâb-ı Hakk'ın buyruklarından ve Kur'an'ın manasından başka bir şey ihtivâ etmediğini bir beytinde şöyle ifade eder:

" Benim hikmetlerim fermân-ı Sübhân,

² Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Hazırlayan: Prof. Dr. Kemal Eraslan, Ankara, 1991, s. 29-30.

³ Resul-Muhammed Aşurbeyoğlu, "Yesevî'nin Fakr-nâme Risalesi", *Türk Yurtları*, c. II, sayı: 6, s. 24.

⁴ Doç. Dr. İrfan Gündüz, "Ahmed-i Yesevî'nin Tarikat ve İrşad Anlayışı", *İlim ve Sanat*, sayı: 35-36 (Temmuz 1993), s. 6-9, el-Hazinî, *Cevâhiru'l-Ebrâr*, İ.Ü. Ktp., No. 3893, s. 116-117'den naklen.

Okuyup anlasan, ma'nâ-yı Kur'ân."⁵

Yesevî, derin bir tefekkür, tam bir kulluk bilinci, Cenâb-ı Hakk'a mutlak inkıyâd ve Hak için halka hizmet gibi temel prensipler üzerine inşa ettiği tasavvufî anlayış ve şahsiyetini, kurmuş olduğu tarikatı vasıtasıyla topluma mal etmeyi hedeflemiştir. Nitekim tarikatının "ahkâmı" ve "vacibleri" olarak ortaya koyduğu prensipler bunun açık bir göstergesidir. Yeseviyye'nin ahkâmı, "ma'rifet-i Hak, sehâvet-i mutlak, sidk-ı muhakkak, yakîn-i müstağrak, tevekkül-i rızk-ı muallak ve tefekkür-i müdakkak"; vacibleri ise, "taleb-i sâhib-i kemâl ve takarrüb-i Zülcelâl, şevk-i visâl-i Lâyezâl, havf-i Mâlik-i Bî-zevâl, recâ fi külli ahvâl, zikr-i alle'd-vedâm ve fikr-i tevessül-i Hayy-i Mûte'âl"dir.⁶

İşte Hoca Ahmed-i Yesevî'yi bu derece önemli kılan ve Türk-İslâm dünyasında çok geniş bir tesir icra etmesini sağlayan faktör, O'nun sahip olduğu bu dînî ve tasavvufî şahsiyet ile, kurduğu tarikat vasıtasıyla gerçekleştirmiş olduğu etkin ve yaygın irşâd faaliyettinden başka bir şey değildir.

2. Türk Tasavvuf Tarihindeki Yeri ve Önemi

Türk dünyasının dînî ve kültürel tarihine dikkatlice baktığımızda şunu rahatlıkla müşahede etmemiz mümkündür: Orta Asya ve Horasan'da temelleri atılıp, Anadolu, Kafkasya ve Balkanlar'a kadar uzanan bu kültürün hâkim karakteri, tasavvufî bir renge sahip olması ve bu özelliğini bütün bu bölgelerde bugüne kadar muhafaza etmesidir. Türk dînî ve millî kültürünü inşa edip geliştiren belli başlı şahsiyetlere baktığımızda, karşımıza daha ziyade Hoca Ahmed-i Yesevî, Necmeddîn-i Kübrâ, Bahâeddîn-i Nakşbend, Kaşgarlı Mahmûd, Yûsuf Has Hâcib, Mevlânâ, Yûnus Emre, Hacı Bektâş-ı Velî, Sarı Saltık, Ahî Evren, Nasreddin Hoca, Hacı Bayrâm-ı Velî, Eşrefoğlu Rûmî, Emîr Sultan, Ak Şemseddîn, İsmail Hakkı Bursevî, Niyâzî-i Mısri, İbrahim Hakkı Erzurûmî vb. tasavvuf kültürüyle yetişmiş gönül ehli insanlar çıkmaktadır. Türk civanmertliğinin, insan sevgisinin, fedakârlığının ve misafirperverliğinin temelinde de aslında bu tasavvuf kültürü yatmaktadır. İşte, zamanla Türk dünyasında oluşan bu kültürün en önemli öncülerinden biri de hiç şüphesiz Hoca Ahmed-i Yesevî'dir. O adeta müslüman Türk toplumuna manevî bir rehberlik yapmıştır. O'nun Türk kültür ve tasavvuf tarihinde icra etmiş olduğu temel fonksiyonlar bize göre şu şekilde sıralanabilir:

1. Yesevî, Orta Asya Türkleri'nin İslâm'ı aslî muhtevasıyla kabul edip benimsemesinde önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar Türkler'in İslâm'ı kitlesel olarak ve resmen kabulü X. asrın ortalarında vaki olmuşsa da, Yesevî'nin yaşadığı XII. asırda Türk toplumlarının önemli bir kısmı hâlâ müslüman olmadıkları gibi, Müslüman olan ve olmayan Türkler arasında sürtüşmeler ve savaşlar cereyan ediyordu. Yesevî ve onun yetiştirdiği gönül ehli insanların irşâd ve tebliğ faaliyetleri sonucu, Müslümanlık büyük bir hızla yayılıp gönüllerde yer etmiştir. Yesevî'nin etkin ve yetkin şahsiyetiyle toplumda oluşturduğu karizma ile, kendi memleketi olan Yesi'de tarikatını kurup, bölgenin toplumsal ve kültürel şartlarına uygun metotlar geliştirerek, arı duru Türkçe ile ve tasavvufî yaklaşımla İslâm inanç, ahlâk ve kültürünü tebliğ etmesi, O'nu Türk toplumları nezdinde bir cazibe merkezi haline getirmiş, bu sayede Türkler arasında İslâmîyet hızla yayılıp benimsenmeye başlamıştır. Nitekim, dînî, ahlâkî ve tasavvufî hakikatleri anlatan ve sade bir Türkçe ile "hikmet"ler söyleyen Yesevî'nin dergâhında, çeşitli bölgelerden gelen binlerce, hatta bir rivayete göre yüz bin civarında insan yetişmiş ve bu insanların birçoğu yine Yesevî'nin yönlendirmesiyle Türk dünyasının dört bir yanına dağılarak tebliğ ve irşâd faaliyetinde bulunmuşlar; böylece bir taraftan henüz İslâm'ı kabul etmemiş olan pek çok insanın müslüman olmasını sağlarken, bir taraftan da, önceden müslüman oldukları halde İslâm'ı yeterince öğrenip içine sindirememiş olan insanların inançlarını daha iyi öğrenip yaşamalarına yardımcı olmuşlardır. Yesevî'nin başlatmış olduğu bu müslümanlaştırma faaliyeti, zamanla çeşitli tarikatlara mensup derviş ruhlu insanlar vasıtasıyla, Orta Asya, Kafkaslar, Anadolu ve Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir bölgede kendini göstermiştir. Bugün Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar'da hâlâ Müslümanlar'ın varlıklarını koruyabilmiş olmasında en büyük payın, oralarda faaliyet gösteren sûfi tarikatlara ait olduğu düşünülürse, başlangıçta Yesevî ekolünün temsil ettiği tasavvufî akımların Türkler'in din ve kültür tarihinde icra ettiği fonksiyon çok daha iyi anlaşılacaktır.

⁵ Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, s. 271.

⁶ İrfan Gündüz, a.g.m., Hazinî, a.g.e., s. 108-109'dan naklen.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

2. Burada vurgulanmasında fayda olan bir başka husus da şudur: Hoca Ahmed-i Yesevî'nin faaliyetleri sayesinde, Türkler, İslâm dünyasında ve özellikle Orta Asya'da bulunan bir takım batıl mezheb ve düşüncelerin etkisinden korunarak, Ehl-i Sünnet itikadına bağlı bir İslâm inancına sahip olmuşlardır. Yesevî'nin biraz önce bahsettiğimiz dînî ve tasavvufî şahsiyeti ve tarikatını temellendirdiği itikadî ve ahlâkî prensipler bunda hayli etkili olmuştur. Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet*'ine baktığımızda, O'nun müridânını ve insanları daima sahîh bir İslâm anlayışına ve dînin emir ve yasaklarına titizlikle uymaya çağırıldığını görürüz. Dolayısıyla, Yesevî geleneğinden beslenmiş binlerce tebliğcinin İslâm'ı tanıttığı Türk toplumları, o günden bugüne büyük bir çoğunlukla Sünnî itikada bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Bunda, Yesevîlik'ten sonra kurulmuş olup, aynı itikada sahip olan Kübreviyye, Kâdiriye, Nakşbendiyye ve Halvetiyye gibi tarikatlara mensup şahsiyetlerin de önemli bir pay sahibi olduklarını ifade etmemiz gerekir. Sünnî itikada bağlı olan Yeseviyye ve daha sonra diğer tarikatların bilinçli ve azimli gayretleri sayesinde, Türk dünyası çok büyük çapta, çeşitli batıl dînî akımların etki alanına girmekten korunmuştur. Bunun yanı sıra, medrese geleneğinin temsil ettiği zahîrî İslâm'a nisbetle batınî ve sırfî bir özellik taşıyan tasavvufî düşünce ve hayat tarzının, adı geçen tarikatlar vasıtasıyla geniş kitlelere benimsetilmiş olmasının, Şîlik ve Bâtınlık gibi sırfî karakterli akımların Türk-İslâm dünyasında yaygınlık kazanamamasındaki önemli etkisine de özellikle dikkât çekmekte fayda vardır.

3. Hoca Ahmed-i Yesevî'yi Türk tasavvuf tarihinde önemli kılan bir başka husus da şudur: O, Türkler'in İslâm'la müşerref olmalarından sonra, ilk defa Türkler'e mahsus müstakil bir sûfî tarikat kurmuş olan ve bu tarikat vasıtasıyla asırlarca Türk insanının ruh ve gönül dünyasında müsbet tesirler icra eden önemli bir tasavvuf büyüğüdür. Kendisinden önce Türkler arasında faliyet gösteren tasavvuf erbabından hiç biri, kendilerinden sonra da yaşayıp devam edebilecek güçlü bir tarikat kurmayı başaramamıştır. Yesevî bunu başarmış, kurmuş olduğu tarikat, kendisinden sonra da İslâm'ın özüne uygun bir tasavvuf anlayışının asırlarca Türk dünyasının dînî düşüncesinde etkili olmasına vesile olmuştur. Yeseviyye tarikatı zamanla Türkistan topraklarının dışına taşarak, Kafkasya, Anadolu ve Balkanlar'a kadar uzanmıştır. Anadolu'nun müslümanlaştırılması ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük bir pay sahibi olan alp-erenler ve gâzî dervişlerin ruh kaynağı Yeseviyye'ye dayanır. Yine Osmanlı döneminde, özellikle Yeniçeri ocağı üzerinde büyük bir manevî otoriteye sahip olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin ve Bektâşiyye tarikatının Yeseviyye ile olan fikrî ve manevî bağı herkesçe bilinmektedir. Diğer taraftan, Yesevî'nin başlattığı tasavvufî halk şiiri geleneğinin Anadolu'daki en büyük temsilcisi olan Yûnus Emre'nin tarikat silsilesi de Hoca Ahmed-i Yesevî'ye dayanır. İslâm'ın nurunu Doğu Avrupa'ya ilk defa ulaştıran zat olarak kabul edilen Sarı Saltık da yine bir Yesevî dervişidir. Anadolu ve Balkanlar'da birçok Yesevî dervişinin türbesi bulunmaktadır. Bütün bunlar, Hoca Ahmed-i Yesevî'nin kurduğu tarikatın ve yetiştirdiği insanların Türk-İslâm dünyasındaki tesirinin hangi boyutlarda olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

4. Bütün bunların yanı sıra, Yesevî'nin asla göz ardı edilmemesi gereken bir başka özelliği de, Türk dilinin gelişmesindeki tarihî rolüdür. O, Arapça ve Farsça'nın ilim ve edebiyat dili olarak benimsendiği bir dönemde, kendisi de bu dilleri bildiği halde, hitap ettiği toplumun konuşup anladığı dili ve kültürel durumunu göz önüne alarak, bilinçli bir şekilde "hikmet" adı verilen şiirlerini sade Türkçe ile yazmayı tercih etmiştir. Bundaki amacı, esas itibarıyla duygu ve düşüncelerini, hitap ettiği kitlenin en kolay ve rahat bir şekilde anlamasını sağlamak ve bu şekilde onlarla gerçek bir gönül bağı kurmaktır. Yesevî bunda gerçekten başarılı olmuştur. Nasıl ki Anadolu'da, asırlar önce sade bir Türkçe ile yazılmış olan gerek *Mevlid* ve gerekse Yûnus vb. sûfî şairlerin ilâhîleri bestelenerek bugüne kadar asırlarca severek okunmuşsa; Orta Asya'da da bugün bile Yesevî'nin "hikmet"leri çeşitli mahfillerde makamla ve coşkuyla okunmaya devam etmektedir. Yesevî'nin başlattığı bu gelenek, daha sonra Orta Asya'da O'nun takipçisi olan birçok kimse tarafından devam ettirildiği gibi, Anadolu'da doğup gelişen tasavvufî tekke edebiyatına da öncülük etmiştir. Bilindiği üzere bu geleneğin Anadolu'daki en büyük temsilcisi, XIII. asırda yaşayan Yûnus Emre'dir. Yûnus, Yesevî'nin bu geleneğini Anadolu'ya taşımakla kalmamış, şiirdeki ustalığıyla Yesevî'yi de gölgede bırakarak, bu alanda pek çok sûfî saire örnek teşkil etmiştir. Zamanla Anadolu'da yetişen Hacı Bayrâm-ı Velî, Eşrefoğlu Rûmî, Yazıcı-zâde Muhammed, Kaygusuz Abdal, Aziz Mahmûd-ı Hüdâyî, Niyazî-i Mısrî, Sezâî-i Gülşenî, Seyyid Seyfullah Nizâmoglu, İbrahîm Hakkı Erzurûmî, Ahmed-i Kuddûsî ve daha pek çok sûfî şair Yûnus'un takipçiliğini yapmışlardır. Tabii bu geleneğin kabul görüp yaygınlaşması, gerek Orta Asya ve gerekse Anadolu'da,

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

Türkçe'nin bir edebiyat dili olarak gelişmesinde, böylece Farsça ve Arapça'nın hegemonyasından kurtulmasında büyük bir rol oynamıştır. Kısacası Yesevî, doğrudan ve dolaylı olarak Türk diline büyük hizmeti dokunmuş bir şahsiyettir. Yesevî hakkında kanaatimizce şunu söylemek yanlış olmaz: O, özde ve ruhta ne kadar İslâmî ise, şekilde ve dilde de o kadar millî bir sûfi kimliğine sahiptir.

Sonuç olarak, Hoca Ahmed-i Yesevî, güçlü dînî ve tasavvufî şahsiyeti, dünya-âhiret dengesini gözetken aktif ve dinamik tasavvuf anlayışı, insanları eğitip irşâd etmedeki üstün kabiliyeti, gönlünde taşıdığı Allah ve Peygamber aşkı, yazmış olduğu "hikmet"leri ve nihayet kurmuş olduğu Yeseviyye tarîkatı ile, Türk tasavvuf ve kültür tarihinde çok önemli bir yer işgal etmiş ve asırlar öncesinden bugüne müslüman Türk insanının gönlünde taht kurmuştur. O'nun gerek şahsiyeti ve gerekse tarîkatıyla Orta Asya'da tutuşturduğu İslâm ve Tasavvuf meş'alesi, zamanla Türkistan'dan Balkanlar'a bütün Türk-İslâm dünyasının ruhunu ve yolunu aydınlatmıştır. Ancak şu da bir gerçek ki, bugünün Türk insanı ne Yesevî'yi, ne de O'nun düşünce ve hayat felsefesini yeterince tanımaktadır. Bugün yüz yüze olduğumuz sosyal, ahlâkî ve manevî bunalımları göz önüne aldığımızda, dînî ve millî kültürümüzün ruh kökünü oluşturan Yesevî, Yûnus, Mevlânâ vb. tasavvuf büyüklerinin ruh ve düşünce dünyasıyla bütünleşmeye ne kadar muhtaç olduğumuzu ifade etmeye bilmem gerek var mı?